

פרשת וישלח יעקב

פרק לב

(ד) הנה ידענו כי ארץ אדום. פירוש, במקום הזה התברר כי נצטרך יעקב בבאו מחרן לארץ ישראל שיעבור ארץ¹ אדום. וזאת תשובה על הגאון שאמר, כי סיני שעיר ופארן סמוכים הם. פירוש, זה אמר הגאון בפרשת וזאת הברכה.²

(ט) מחנה. זכר ונקבה. פירוש, זכר, כמו זה,³ ונקבה, כמו: אם תחנה עלי מחנה (תה' כז, ג). וכן בזה הפסוק 'האחת' לשון נקבה, 'והכהו' לשון זכר.

(יא) וכבר פירשתי חסד ואמת. פירוש, <בפרש' חיי שרה>⁴ בדברי אליעזר, אמר שם שחסד הוא 'דבר שאינו חיוב, ואמת – לקיים דבר החסד'⁵ ('א"ע, בר' כד, מט).

(יב) כמו: ושני [אנשים] שרי גדודים (שמ"ב ד, ב). פירוש, סוף הפסוק: היו בן שאול. ור"ל ושני⁶ [אנשים] שרי גדודים היו שרי בן שאול.⁷

(כ) כי <חמש היו שם>.⁸ פירוש, כי אחר שהזכיר את השלש, אמר: את כל ההולכים, בלשון רבים. ואמת, כי חמשה מינים שלח.

(לג) ודעתי בזה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף. זה כוונת רבותינו באמרם שהוא שרו של עשו.⁹ פירוש, כוונת זה החכם, שהמלאך הנראה ליעקב לא היה מראה נבואה, שהרי לא נאמר: וירא אלהים, ולא לשון מראה נבואה שתהיה על ידי שכל נפרד,¹⁰ רק: ויאבק איש עמו. וכונתו, שהוא התבודד בדרכי המשפט, וראה מזלו של עשו מתחזק כנגדו אבל לא יכול לו. וזהו אמרו שהוא גוף. ואל זה כוונת רבותינו באמרם שהוא שרו של עשו. ופירושו תמצאו כתוב בפסוק: כי שמי בקרבו (שמ' כג, כא). פירוש, אמר שם: 'כי השם הנכבד הוא שם עצם, גם ימצא שם תאר, כי הוא הכל ומאתו הכל'.¹¹

פרק לג

(ד) הדרש הוא טוב לעתיקי משדים. פירוש, רומז אל דרש שנעשו שניו כשעוה,¹² או רומז אל מה שאמרו שלא נשקו בכל לבו.¹³

(ו) וכבר הודעתך דקדוק הנגיד. פירוש,¹⁴ באמרו: אל נא <אדני>¹⁵ (בר' יט, יח). ואמר הנגיד שהוא מגזרת הואל.¹⁶ שעה ושליש שעה. פירוש, <שעה ושליש>¹⁷ תקדם זריחה השמש בירושלים לעיר

¹ בכ"י ד: דרך.

² ראה א"ע, דב' לג, ב. כ"י ד מוסיף: בפסוק: מסיני בא וזרח וכו' (דב' לג, ב).

³ בכ"י ג: והיה המחנה הנשאר.

⁴ כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא.

⁵ בכ"י ג: החיוב.

⁶ כ"י א מוסיף: שרים.

⁷ כ"י ו מוסיף: (יז) וקרוב ממנו וכו'. אמר וקרוב בעבור שזה הפרשת גוף מגוף במקום, והיתה הרוחה (שמ' ח, יא) אינו כן. וכן ורוח שאול (שמ"א טז, כג) היה הפרש בין מחלה למחלה מצד עריבות קול נגון, שהיה מנגן לפניו דוד. כי אולי היה לו חולי הנקרא 'מלאנקוליא', שהרופאים מצוים שינגנו לפניהם.

⁸ כך בכ"י ב; בכ"י א: חמשה הם; בכ"י ג: חמשה הם; בכ"י ד: חמש הם.

⁹ ראה בר"ר ע"ז, ג, ועוד.

¹⁰ ראה מו"נ ב, מא-מב.

¹¹ אבן עזרא מתכוון למה שכתב בפירוש הקצר לפסוק: 'זזה המלאך הוא השר הגדול'. אבל לעיני בעל 'אוות נפש' עמד הפירוש הארוך לשמות שמאחר יותר, ולכן הוא מביא את הציטוט משם.

¹² ראה בר"ר עח, ט. פירוש זה חסר בכ"י בד.

¹³ ראה ספרי במדבר, ט.

¹⁴ כ"י ב מוסיף: בלשונו; בכ"י ד: בלוש.

¹⁵ כך הנוסח בכ"י ד; בכ"י אבג: ".

¹⁶ ראה פירוש א"ע לבר' יט, יח.

¹⁷ כך בכ"י ב; בכ"י אגד ליתא.

לוקא. וסבת זה, כדוריות הארץ המסותרת¹⁸ אור השמש עד עלייתו על¹⁹ האופק, והאופקים משתנים <לפי>²⁰ האייקלימים בנטותם למזרח ולמערב לצפון ולדרום.

(יג) **כי הגדול שבהם י"ב שנה יש לו ימים במספר**. <פירוש>²¹ שהרי²² יעקב עמד עם לבן כ' שנה, ו<עמד>²³ ז' <שנה>²⁴ קודם שלקח²⁵ נשיו. נשאר י"ג שנים. הפל מהם ט'²⁶ חדשים להריון, נמצא אין לראובן לרוב כי אם י"ב שנים וג' חדשים.

(כ) **כי דינה לא היתה בת ז' שנים**. פירוש, נודע זה כי אין מיום שלקח יעקב לאה כי אם י"ג שנה בבואו אל שכם, ודינה היתה ולד שביעי ללאה. ועוד, כאשר עמדה מלדת, ילדה שפחתה שני בנים טרם שילדה היא זבולון. ואם תפיל מי"ג שנים ההריונות, תמצא שלא ישארו לדינה ז' שנים.

פרק לד

(יד) **הדבר הפוך**. פירוש, שהערלה דבר נוסף. אם כן, בהמולו נשאר שלם. והנה הבהמות יוכיחו. פירוש, שאין להן ערלה והן תמימות.

(כה) **שהוא חצי מרובע**. פירוש, חצי מרובע מהלך הלבנה, שהוא <ז'>²⁷ ימים בקרוב, וכן ג'²⁸ הוא חצי המרובע בקרוב,²⁹ והוא קשה לכל החליים.³⁰ **שמעון ולוי** [...] **במרמה**. ובני יעקב. הם כלם. פירוש, כי שמעון ולוי <לבד>³¹ ענו במרמה, כי כן מבואר בכתוב: (ו) בני יעקב באו על החללים (בר' לד, כז), **הם כלם** באו לבוז את העיר.

פרק לה

(ב) **ופירושו תמצאנו בפרש' וילך**. פירוש, בפסוק: וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (דב' לא, טז), ושם אמר: 'ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום'. ר"ל כח קבול העליונים והמזל המושל בארץ ההיא, כי יש מקומות לא יסבלו הגזל³² והטנוף שיסבלו מקומות אחרים, ובייחוד בארץ ישראל שהיא קדושה. ולכן אמר החכם במקום הזה,³³ כי יעקב שנשא שתי אחיות בחרן ועמרם שנשא דודתו במצרים לא נטמאו בהן. וכן דעתו <הנה>³⁴ באמרו: הסירו את אלהי הנכר, ר"ל משפט הנהגת אנשי³⁵ הארץ שיצאו משם לפי המזל, כי מזל ארץ ישראל צריך טהרה וקדושה. ועל כן הוא <כתב>³⁶ בפרש' וילך: 'על כן כתוב:³⁷ את משפט אלהי הארץ' (א"ע, דב' לא, טז) דמלכים,³⁸ לא שיהיו נשי יעקב עובדות ע"ז חלילה.

¹⁸ בכ"י ב: המונעת.

¹⁹ בכ"י ד: עד הגיעו אל.

²⁰ כך בכ"י בד; בכ"י א: לכל; בכ"י ג: כפי.

²¹ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

²² בכ"י ג: הנה.

²³ כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא; בכ"י ד: עבד.

²⁴ כך בכ"י בד; בכ"י א: נשים; בכ"י ד: שנים.

²⁵ בכ"י ד: שנשא.

²⁶ בכ"י ב: ז'.

²⁷ כך בכ"י ב; בכ"י אג: כ"ז; בכ"י ד: ד'. כלומר, רביעית מהלך הלבנה בחודש היא בערך ז' ימים.

²⁸ בכ"י ג: ויום ג' מהם; בכ"י ד: י"ג.

²⁹ בכ"י ב' וכן ג' [...] בקרוב ליתא.

³⁰ הוא נקרא 'ימי בחראן'; ראה רמב"ם, בפרקי משה ברפואה, בתרגומו של ר' נתן המאתי, מהד' ז' מונטנר, ירושלים

תשמ"ב, עמ' 170.

³¹ כך בכ"י בד; בכ"י ג: בלבד; בכ"י א ליתא.

³² בכ"י ד: הגאול.

³³ בכ"י ד: אחר.

³⁴ כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

³⁵ בכ"י ב: אלהי; בכ"י ד ליתא.

³⁶ כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא; בכ"י ד: הביא.

³⁷ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

(כ) **קבורתה. וקבורת, שוים.** פירוש, 'קבורתה' שהוא כתוב הנה, שהיא בדרך אפרת, היא בית לחם שהיה לשבט יהודה. ו'קבורת' שכתוב בשמואל, באמרו: ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצח (שמ"א י, ב), שמשמע שקבורת רחל היא בגבול בנימין,³⁹ אינו אמת, כי קבורת רחל היא בגבול יהודה כמו שביארנו. אבל פירוש הפסוק כן: אמר שמואל לשאול: הם עתה, כשאני מדבר עמך, עם קבורת רחל, ואתה תמצאם בגבול בנימין בצלצח.⁴⁰ אם כן, אומרו 'בגבול בנימין', אינו שב אל 'קבורת רחל', רק אל מלת 'ומצאת' שאמר.⁴¹

(כב) >ואמ' וילך ראובן. יפה פירשו לנו הקדמונים, וכוסה קלון ערום (משלי יב, טז). ר"ל שאמרו,⁴² מתוך שבלבל יצועי אביו.⁴³ ודעת⁴⁴ החכם, שהדברים כפשוטן.

פרק לו

(א) **ואל תתמה על עדה ובשמת שיש לה שני שמות.** פירוש, לכל אחת ואחת, כי בכאן שם בת אלון, עדה (ראה בר' לו, ב), ובפרש' אלה תולדות שמה בשמת (ראה שם כו, לד). ובכאן שם בת ישמעאל בשמת (שם לו, ג), ושם <מחלת>⁴⁵ (ראה שם כח, ט). **כי שם אַבְיָה, גם שם אם אביה.** פירוש, 'אביה' נקרא שמו >בדברי הימים (דה"ב יג, א), ובמלכים נקרא 'אבים' (מל"א טו, א). ואמ' **כי שני שמות היו גם לאביה.** ר"ל אַבְיָה אמו⁴⁶ שמה במלכים: מעכה בת אבשלום (מל"א טו, ב), ובדברי הימים: מיכיהו בת אוריאל (דה"ב יג, ב). >אמ' **וטעם: אלה שמות בני עשו** (בר' לו, י), **על בני בניו.** כי בניו כבר זכרם.⁴⁷

(ב) >אמ' **בת ענה בת צבעון. והנה מצאנו כי יש אנה אחי צבעון.** ר"ל מה שכתוב: אלה בני שעיר החורי (בר' לו, כ). **גם שם בנו ענה.** ר"ל מה שכתוב: ואלה בני צבעון ואיה וענה (שם, כד).⁴⁸ **כי האב והבן או שני אחים שכבו**⁴⁹ **עם אשה אחת והנולדים לא נודעו בני מי הם.** פירוש, אמר זה בעבור שאמר: אהליבמה בת ענה בת צבעון, שיחסה לשני אבות >כי שם ענה מצאנו בבני צבעון, והוא אשר מצא את הימים במדבר, ולא נמצא שם בת.⁵⁰ ועל כן אמר שהאב והבן, ר"ל צבעון וענה >בנו,⁵¹ שכבו⁵² עם אשה אחת ונולדה ממנה אהליבמה, ולא נודע אם היתה מן האב או מן הבן, או משני אחים, ר"ל צבעון וענה אחיו, והיה ספק מי הולידה משניהם, על כן ייחסה לשניהם. **כמו בני מיכל.** >פירוש, מיכל⁵³ לא היו לה בנים, שהרי כתוב: ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד וג' (שמ"ב ו, כג). רק בעבור שגדלתם נקראו בניה. וכן: **ויהי לה לבן** (שמ"ב ב, י). פירוש, הכתוב על משה לבת פרעה.

³⁸ ראה מל"ב יז, כו.

³⁹ כ"י ב מוסיף: בצלצח.

⁴⁰ בכ"י ב ליתא.

⁴¹ בכ"י ד: את שני האנשים.

⁴² כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא; בכ"י ד: יפה פירשו לנו קדמונים שאמרו.

⁴³ ראה שבת נה ע"ב.

⁴⁴ בכ"י ד: וכוונת.

⁴⁵ כך בכ"י ג; בכ"י אב: שמה אהליבמה.

⁴⁶ כך בכ"י ג; בכ"י א: במלכים, ובדברי הימים אביו, ואמו; בכ"י ב: במלכים, ובדברי הימים: כי בי אם, ואמו. ובדברי הימים: כי בי אם, ואמו.

⁴⁷ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא. בכ"י ו: ובמלכים: אבי שלום (ראה מל"א טו, ב). וזהו אמרו **גם לאביה.**

⁴⁸ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא; בכ"י ו: **כי יש ענה אחי צבעון.** דכתיב: ואלה בני שעיר החורי לוטן וטובל וצבעון וענה (בר' לו, כ). ושם בן צבעון ענה גם כן, והם אב ובן, שני: אלה בני צבעון איה וענה (שם, כד). וד' רבותינו ז"ל, שהיה ממזר, וכן קרח. ואין דעת הא"ע כן.

⁴⁹ בכ"י ב: שבאו.

⁵⁰ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא. ראה בר' לו, כד.

⁵¹ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁵² בכ"י ב: שבאו.

⁵³ כך בכ"י ב; בכ"י אג ליתא; בכ"י ד: ר"ל כי מיכל.

(כד) ויתכן <להיות: מצא, שהוא מצא בתחלה>⁵⁴ זאת החכמה, כי מין עם מין אחר לא יוליד. פירוש, לבד מין החמור עם מין הסוס, וזה מפני האותות⁵⁵ שני אלו המינים⁵⁶ זה עם זה. וענה מצא זאת החכמה⁵⁷ בתחלה <מפני חכמתו>.⁵⁸ וי"מ [= ויש מפרשים] שהנולד⁵⁹ משני מינים לא יעשה מין אחר, ר"ל שיליד אחר כן, כמו הפרד שאינו מוליד, ועל כן צריך לעשות זאת ההרכבה תמיד. והראשון עקר.⁶⁰

(לט) בת מטרד. כמו⁶¹ בת צבעון. פירוש, כמו שאהליבמה יחסה לענה ולצבעון, שהוא אבי אביה, כן מהטבאל,⁶² ומי זהב אבי אביה.

⁵⁴ כך בכ"י ג; בכ"י א: שהוא מצא. בכ"י ד: שהוא מצא בתחלה. בכ"י ב כל הציטוט מדברי א"ע חסר.

⁵⁵ בכ"י ג: הקרבות.

⁵⁶ בכ"י בד: שני הזרעים.

⁵⁷ בכ"י ד: ההרכבה.

⁵⁸ כך בכ"י ג; בכ"י א ליתא; בכ"י ב: מפני החכמה; בכ"י ד: מצד חכמתו הטבעית.

⁵⁹ בכ"י ד: וי"מ כי מין עם מין אחר לא יוליד כי הנולד.

⁶⁰ בכ"י ב: יותר נכון; בכ"י ד: נכון.

⁶¹ בכ"י ג: כטעם.

⁶² כ"י ד מוסיף: בת מטרד.